

FEED-UP, FEEDBACK EN FEEDFORWARD IN SCHRIJFOPDRACHTEN MVT

Hoe kunnen docenten leerlingen laten leren van schrijftaken? *Prépablog*, een interactief en procesgericht stappenplan voor schrijven in een vreemde taal, stimuleert metacognitieve reflectie en biedt daarmee een didactiek voor het stimuleren van bewustetaalvaardigheidsontwikkeling.

ASTRID EELKEMA & JOS DE RIDDER

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat leerlingen in de verschillende fasen van een schrijfopdracht bewust bezig zijn met taal, inhoud en schrijfproces? Onderzoeker en vakdidacticus Astrid Eelkema en docent Jos de Ridder hebben zich samen met vier andere docenten Frans in een professionele leergemeenschap (plg) gebogen over hun gemeenschappelijke zorg over hoe en wat leerlingen leren van schrijftaken. In dit artikel doen de auteurs kort verslag van de totstandkoming van het stappenplan *Prépablog*. Aansluitend laten zij zien hoe het stappenplan in de praktijk kan werken.

Kennis en opvattingen van docenten

In dit promotieonderzoek staat centraal hoe de lespraktijk en eigen opvattingen van docenten over leren en onderwijzen zich ontwikkelen als zij samen met collega's van andere scholen lesmateriaal ontwikkelen (zie kader 1). Als professionaliseringsvorm hebben we gekozen voor de professionele leergemeenschap. Deze bestond uit zes bijeenkomsten van drie uur gedurende één schooljaar. Voordat we van start zijn gegaan, hebben we eerst de vakdidactische kennis en opvattingen van de deelnemende docenten in kaart gebracht middels interviews en lesob-

servaties gevolgd door *stimulated recall*: wat denken docenten eigenlijk over het doel van schrijfvaardigheid en de rol van feedback, wat doen zij tijdens de les en waarom op deze manier? Deze stap was nodig als nulmeting om de veranderingen in opvattingen en didactisch handelen van de docenten tijdens en na de plg te kunnen meten, en als inventarisatie van hun leerbehoeften.

Zo werd duidelijk dat alle vijf docenten worstelden met de volgende problemen: leerlingen beginnen zonder na te denken meteen te schrijven, ze raadplegen geen leergang of woordenboek en ze leveren de taak in zonder laatste controle. De docenten waren tevens bezorgd over het gebrek aan aandacht van hun leerlingen in de feedbackfase en vroegen zich af of hun feedback wel effectief was – de docenten corrigeerden doorgaans alle taalfouten, baseerden daar hun beoordeling op en koppelden frequente fouten terug aan de klas. Ook vonden de docenten het jammer dat zij gezien de groepsgrootte niet elke leerling persoonlijk konden begeleiden. Docent en leerling hadden het *schrijfproduct* als focus, het *leerproces* was uit beeld. Het schrijfonderwijs Frans was bij deze docenten gericht op het leveren van een zo correct mogelijk, vertaald product, waardoor voor de leerling het nadenken over de aanpak, het bedenken en structureren van inhoud en het experi-

menteren met taal verloren waren gegaan. En dat wilden de docenten graag veranderen.

Docent als ontwerper en onderzoeker

Tijdens de eerste bijeenkomst van de plg hebben de vijf docenten hun kennis en opvattingen met elkaar uitgewisseld in een gezamenlijke conceptmap over 'Schrijfvaardigheid Frans in de bovenbouw': wat willen we dat leerlingen leren – in denken en handelen – voor, tijdens en na de schrijftaak, en hoe kunnen we deze leeractiviteiten als docent effectief ondersteunen?

Vervolgens hebben de docenten op hun school leerlingen geïnterviewd om te weten te komen hoe leerlingen eigenlijk schrijfopdrachten bij Frans aanpakten. Op basis van de conceptmap, hun interviews met leerlingen, hun leerwensen en de bestudeerde literatuur over feedback en schrijfvaardigheid hebben de docenten met de onderzoeker een stappenplan voor schrijfvaardigheid ontworpen, *Prépablog*. Het stappenplan heeft als doel bewustzijn en reflectie van leerlingen tijdens het schrijfproces te vergroten en dat te monitoren. In het experiment werd *Prépablog* gekoppeld aan vier schrijftaken van verschillende genres. Deze zijn door de docenten geïmplementeerd in de eigen lessen in de havo- en vwo-bovenbouw, verspreid over een heel schooljaar.

Astrid Eelkema werd begeleid door prof. dr. Paulien Meijer, dr. Helma Oolbekkink-Marchand en dr. Piet-Hein van de Ven. Het promotieonderzoek had als onderwerp in hoeverre een met de onderzoeker te ontwikkelen didactisch ontwerp voor schrijfonderwijs Frans de opvattingen en de lespraktijk van docenten kan beïnvloeden. Het betrof kwalitatief onderzoek, een casestudy van vijf docenten, bestaande uit drie deelstudies met de volgende onderzoeksvragen:

- Hoe wordt in de onderwijspraktijk feedback op schrijftaken Frans gegeven en verwerkt, en welke visies spelen daarin een rol?
- Hoe krijgt een procesgerichte didactiek van feedback op schrijftaken vorm in een gezamenlijk ontwikkelproces met de docenten, hoe verloopt dit proces, en welke visies zijn daarbij aan de orde?
- Op welke wijze geven leraren invulling aan de vernieuwde onderwijspraktijk en welke invloed heeft deze op de visie van de docenten?

Kader 1. Deelstudies

Prépablog, een interactief en procesgericht stappenplan

Elke schrijftaak werd gekoppeld aan het stappenplan *Prépablog* (kader 2), dat zowel de docent als de leerlingen bewustmaakt van te nemen denk- en doestappen bij schrijven. Het betreft zestien stappen in het schrijfproces, op een papieren bijlage bij de schrijftaak. Met schrijfruimte, want er is sprake van veelvuldige interactie tussen docent en leerling en tussen leerlingen onderling. Deze interactie stimuleert reflectie over de schrijftaak en het schrijfproces, waardoor de leerlingen en de docent zich voortdurend van het onderwijsleerproces bewust zijn. Zij praten en schrijven over doelen, criteria, leerwensen en leerproblemen (Bloxham & Campbell, 2010). Op deze manier kan de docent goed inspelen op de indi-

Prépublog stap 10, peer-feedback. Foto: Astrid Eelkema

viduele leerbehoeften van de leerlingen en feedback op maat geven.

Tijdens het werken aan de schrijftaak vindt de interactie plaats in de drie fasen van *feed-up*, *feedback* en *feedforward* (Hattie & Timperley, 2007), het model voor formatieve evaluatie dat wij gebruiken als basis voor het stappenplan. In de eerste fase moeten de leerlingen weten waar zij naartoe gaan, wat de leerdoelen zijn: *feed-up*. *Feedback* gaat vervolgens over de vraag hoe leerlingen het tot nu toe doen. Die vraag is direct gerelateerd aan de leerdoelen. Uiteindelijk krijgen leerlingen adviezen voor vervolgstappen om de doelen te kunnen halen: *feedforward*. In Prépublog is sprake van gedeelde verantwoordelijkheid voor het leren. De docent zorgt ervoor dat instructie, leerdoelen en criteria voor feedback en beoordeling op elkaar zijn afgestemd. Naast docentsturing is er ook sprake van zelfregulering door de leerling en samenwerking tussen leerlingen door *peer-feedback*.

Fase 1: Feed-up

Voordat leerlingen starten met een schrijftaak, moeten zij weten wat de leerdoelen zijn en langs welke meetlat de opdracht wordt gelegd. In kader 2 (het Prépublog bij de schrijftaak 'Fais mes devoirs') staat bijvoorbeeld als leerdoel het structureren van een betoog met signaalwoorden. De beoordelingscriteria hangen af van de tekstsoort, en betreffen niet alleen de taalvorm, maar ook de inhoud en structuur. Door beoordelingscriteria al bij aanvang te expliciteren, weten leerlingen waarop zij moeten letten in hun schrijfpodracht. Nadat ze de opdracht gemaakt hebben, kunnen ze zelf inschatten in hoeverre zij de doelen hebben behaald en wat zij nog zouden moeten aanpassen.

Leerdoelen worden niet alleen door de docent geformuleerd. Op basis van aandachtspunten uit eerdere schrijfpodrachten kiest de leerling ook zelf leerdoelen (bijvoorbeeld: meer verbindingswoorden gebruiken, complexere zinnen maken, letten op of iets een bijwoord of bijvoeglijk naamwoord is). In een bouwplan schetsen leerlingen vervolgens de opzet van de tekst die past bij de tekstsoort. Sommige leerlingen vinden dat lastig, die denken al schrijvend (Kellogg, 2008). Zij kunnen het bouwplan naderhand invullen, als check om na te gaan of hun structuur in orde is. Na het doorlopen van de eerste fase schrijven de leerlingen de tekst, klaar voor feedback.

Fase 2: Feedback

Feedback op de schrijfpodracht wordt eerst gegeven door de leerling zelf, vervolgens door medeleerlingen, en uiteindelijk door de docent:

Self-feedback – In eerste instantie lezen leerlingen zelf de tekst nog eens kritisch door. Dat kan op verschillende manieren: met globaal lezen let de leerling vooral op de structuur en de inhoud, met proeflezen wordt er gefocust op de taalvorm (Carduner, 2007). Door je leerlingen in het stappenplan de gelegenheid te geven over uitprobeersels raad te vragen, daag je hen uit te experimenteren met taal, zodat zij zich verder ontwikkelen in hun taalvaardigheid. Zo stimuleer je hen om bijvoorbeeld complexere zinnen te leren maken en te stoeien met ingewikkelde werkwoordconstructies, in plaats van eenvoudig te schrijven om fouten te vermijden.

Peer-feedback – In de les buigen leerlingen zich in tweetallen over elkaars teksten. De algemene en per-

soonlijke leerdoelen, het beoordelingsschema en het bouwplan geven de leerlingen niet alleen houvast voor hun eigen schrijfpodracht, maar stellen hen ook in staat elkaar gericht tips te geven (bijvoorbeeld: 'Stelling ontbreekt in de intro van je betoog').

Docentfeedback – Pas nadat leerlingen zelfstandig en met behulp van medeleerlingen kritisch naar de tekst hebben gekeken, geeft de docent feedback. Deze feedback is in lijn met de beoordelingscriteria – er wordt dus niet alleen gelet op taal, maar ook advies gegeven over andere aspecten van de tekst en gereageerd op de leerwensen van de leerlingen (de eigen leerdoelen en leervragen). Om leerlingen aan het denken te zetten worden hints gegeven en worden taalfouten wel gemarkeerd, maar nog niet verbeterd. Om bij de verwerking van de feedback de focus op de vooraf gestelde taal-leerdoelen scherp te houden, worden niet alle taalfouten aangestreept (Sheen, 2007). Belangrijk bij docentfeedback is niet alleen te benadrukken wat fout was, maar ook wat goed ging en aan te geven waarom iets goed was, en hoe iets beter kan (Hattie & Timperley, 2007). Leerlingen verwerken vervolgens de feedback individueel en overleggen in viertallen alvorens een tweede versie te schrijven.

Fase 3: Feedforward

Nadat de docent feedback heeft gegeven op versie 2, vult de docent het beoordelingsschema in en formuleert in een advies welk verbeterpunt de leerlingen zouden moeten opnemen in een persoonlijke checklist. Na het doorlezen van deze feedback noteren leerlingen in hun checklist aspecten waarmee zij worstelden in de schrijfpodracht, samen met de manier waarop zij deze problemen gaan aanpakken in een volgende schrijftaak (bijvoorbeeld: 'Qui of que: moet checken in de zin of het woord de functie heeft van onderwerp of lijdend voorwerp'). Het stappenplan Prépublog wordt vervolgens met de verschillende versies van de schrijftaak in de schrijfmap met eerdere schrijfpodrachten opgeborgen – klaar om gebruikt te worden in de voorbereiding van een nieuwe taak. De volgende schrijftaak met Prépublog stimuleert dat, omdat de leerling bij aanvang van de nieuwe schrijftaak wordt gevraagd om op basis van aandachtspunten uit zijn eerdere schrijfpodrachten zelf leerdoelen te formuleren.

Praktijkervaringen

Een van de docenten uit de plg, Jos de Ridder, vertelt over wat het werken met Prépublog hem en zijn leerlingen heeft opgeleverd:

'Mijn eigen zorgen wat betreft de schrijfvaardigheid in een vreemde taal kwamen in grote lijnen overeen met die van mijn collega's in de plg: leerlingen dachten te weinig na over waarom, hoe en wat ze schreven. Mijn feedback op schrijfproducten werd door leerlingen gelezen en voor lief genomen, en werd nauwelijks ingezet om de schrijfvaardigheid te verbeteren. Daarnaast deed klassikale feedback op de schrijfproducten geen recht aan het individu: een zwakkere leerling wil je vooruithelpen wat de basis betreft, terwijl je een sterkere leerling wilt uitdagen om een breder paradigma aan zinswendingen, woorden en stijlfiguren te gebruiken.

'Het gezamenlijk ontworpen stappenplan kwam tegemoet aan onze leervragen. Maar hoe zouden mijn leerlingen het vinden om ermee te werken? De aandacht voor wat en waarom je schrijft, was voor menig een vernieuwend. Ook leek het hun in eerste instantie veel werk om meerdere versies te maken van eenzelfde schrijfproduct en kostte het geven van feedback aan zichzelf en aan de ander meer tijd. Gaandeweg werden ze steeds enthousiaster, omdat ze zagen dat het hun wat opleverde: hun schrijfvaardigheid ging vooruit.

'Ook ik moest anders gaan werken. Ik was gewend op alle slakken zout te leggen in de schrijfproducten, maar moest nu bewust fouten laten zitten. Ook moest ik de leerlingen loslaten en vertrouwen op hun zelfsturing en de feedback van hun klasgenoten, daar waar ik eerder de enige was die feedback gaf op het product. Maar gaandeweg zag ik dat juist het loslaten van mijn leerlingen hen tot meer autonome taalleerders maakte: prachtig! Het is fijn om nu in mijn feedback te kunnen differentiëren per leerling. Ik gebruik het stappenplan met plezier in alle bovenbouwklassen en in het hbo, maar in kleinere schrijfpodrachten werkt het ook prima in de onderbouw.'

Voor meer informatie over het werken met het stappenplan Prépublog of leren binnen een plg kunt u zich wenden tot <a.h.eelkema@hva.nl>.

LITERATUUR

- Bloxham, S., & Campbell, L. (2010). Generating dialogue in assessment feedback: Exploring the use of interactive cover sheets. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 35(3), 291–300.
- Carduner, J. (2007). Teaching proofreading skills as a means of reducing composition errors. *Language Learning Journal*, 35(2), 283–295.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(4), 81–112.
- Kellogg, R. (2008). Training writing skills: A cognitive developmental perspective. *Journal of Writing Research*, 1(1), 1–26.
- Sheen, Y. (2007). The effect of focused written corrective feedback and language aptitude on ESL learners' acquisition of articles. *TESOL Quarterly*, 41(2), 255–283.

In de les hebben we kennisgemaakt met het initiatief van de website *Fais mes devoirs*. Daarnaast hebben we de redenen bestudeerd in het artikel van het magazine *Phosphore* waarom deze Franse site nooit een succes had kunnen worden.

Voor het schrijven

1. Betoog (200 woorden)

De initiatiefnemer van deze site heeft er niets van begrepen, vind je. Je besluit te reageren. *Pourquoi les profs donnent-ils des devoirs?* Schrijf een betoog over de noodzaak van huiswerk geven en maken en overtuig de initiatiefnemer ervan waarom het belangrijk is om als leerling zelf je huiswerk te maken.

2. Specifieke leerdoelen

Het doel van deze argumentatieve tekst is dat je de lezer probeert te overtuigen. In deze opdracht leer je hoe je in het Frans je *mening kunt formuleren* en *onderbouwen*. Verder leer je hoe je met *signaalwoorden* je betoog kunt structureren, om de verbanden tussen de zinnen en alinea's te verduidelijken. Ten slotte leer je in deze nieuwe taak de persoonlijke aandachtspunten te verwerken die je na je vorige schrijfoopdracht hebt geformuleerd.

3. Beoordelingsschema

AANTAL PUNTEN	3	2	1
ARGUMENTATIE FOCUS: VOLLEDIGHEID EN VARIATIE IN TAAL- GEBRUIK	gevarieerd en rijk taalgebruik in argumentatie; onderwerp wordt pakkend ingeleid en bevat een duidelijk standpunt; alle argumenten zijn relevant en worden op originele wijze ondersteund; samenvattend slot eindigt met een krachtige uitsmijter	adequaat taalgebruik in argumentatie; onderwerp wordt ingeleid en bevat het standpunt; de argumenten zijn meestal relevant en worden ondersteund; het slot bevat een samenvatting met uitsmijter	beperkt taalgebruik voor de argumentatie; opbouw van de argumentatie is niet compleet: sommige onderdelen ontbreken, of de ondersteuning of samenvatting van argumenten is niet adequaat
SAMENHANG FOCUS: GEBRUIK VAN SIGNAALWOORDEN EN ALINEA-INDELING	het betoog is een uitstekend lopende tekst met een duidelijke indeling in alinea's en goed gekozen overgangen	de tekst is een redelijk lopende tekst; sommige overgangen ontbreken en/of zijn onduidelijk; alinea's zijn niet altijd afgebakend	de structuur van de tekst is op meerdere plaatsen onduidelijk; overgangen en alinea-indeling ontbreken grotendeels
GRAMMATICALE CORRECTHEID FOCUS: VERWERKING EERDERE AANDACHTS- PUNTEN	er zijn wel wat fouten, maar ze staan een goed begrip niet in de weg	er zijn enkele storende fouten; een goed begrip van de tekst wordt soms bemoeilijkt	de Nederlandse grammatica is duidelijk in het Frans aanwezig; de tekst is hierdoor voor Franstaligen slecht te begrijpen
VERWERKING VAN DE FEEDBACK	zeer nauwkeurige verwerking van feedback	serieuze verwerking van feedback, maar enkele problemen in de tekst zijn nog niet opgelost	beperkte verwerking van adviezen om de tekst te verbeteren; veel problemen in de tekst zijn niet opgelost

4. Persoonlijke checklist

Welke drie punten uit de feedback op vorige schrijfoopdrachten ga je verwerken in deze nieuwe opdracht?

5. Bouwplan

Voeg je bouwplan toe in het Frans, in trefwoorden en verbindingszinnen met signaalwoorden.

Na het schrijven

6. Hardop lezen

Lees nu hardop je tekst voor om te controleren of je zinnen goed lopen, of ze goed met elkaar verbonden zijn, of de verbinding met de volgende alinea goed gemaakt wordt, en of je begrijpt wat er staat: kloppen je redeneringen? Als je merkt dat je stopt, check dan waar dat aan ligt, en pas vervolgens de zin aan.

7. Leervragen

Over welke twee zinsdelen wil je graag uitleg, omdat je niet zeker weet of het zo klopt, maar je ze wel wilt uitproberen? Noteer de betreffende zinnen, en je specifieke vraag.

8. Algemene aandachtspunten

- Check de lidwoorden: is het woord mannelijk of vrouwelijk, enkelvoud of meervoud?
- Check het *accord*: heb je gedacht aan de uitgangen *-e/-s/-es* bij bijvoeglijke naamwoorden en bij het voltooid deelwoord vervoegd met *être*?
- Check de vervoeging van de werkwoorden: hoort de persoonsvorm bij het onderwerp? En bij twee werkwoorden: moet het tweede werkwoord een voltooid deelwoord of een infinitief zijn?

9. Proeflezen

Lees nog een laatste keer je betoog door – nu niet om te begrijpen *wat* er staat, maar als een woord-voor-woordscan, *hoe* het er staat. Daarbij helpt het om het lezen te beginnen bij het eind van je tekst, om vervolgens zin voor zin te herlezen; zo word je niet afgeleid door de inhoud en kun je je zuiver richten op de vorm, of je het goed geschreven hebt.

Feedback

10. In de klas: feedback van klasgenoten, duowerk (vóór het inleveren)

Klasgenoten lezen nu jouw tekst door om je verder te helpen. Ze leggen je tekst 'langs de meetlat' van de punten 1 tot en met 8. Noteer vervolgens hieronder welke adviezen je belangrijk vond.

11. Feedback van de docent op versie 1

Wat ging goed en waarom? Wat kan beter, en hoe kun je dat aanpakken?

12. Zelfcorrectie en viertalwerk (na teruggave van de eerste versie)

Verwerk de feedback en pas je tekst aan waar nodig. Je probeert dat eerst zelf te doen. Daarna kun je ook hulp aan je klasgenoten vragen. Schrijf thuis de tekst opnieuw uit met de verbeterde en toegevoegde onderdelen in een andere kleur.

Na teruggave van versie 2: vooruitblik

13. Feedback van de docent op versie 2 (zie het beoordelingsschema en de notities in versie 2)

Advies om op te nemen in je persoonlijke checklist: ...

14. Zelfcorrectie en duowerk

Neem aandachtig de feedback van je docent op je schrijftaak door om te bekijken of je alle notities en correcties begrijpt, en stel vragen voor verduidelijking aan je buurman en aan je docent. Maak verbeteringen waar nodig.

15. Aanvulling persoonlijke checklist

Waarop zou je de volgende keer beter moeten letten bij het schrijven in het Frans? Leg vervolgens uit hoe je dat gaat aanpakken, wat je daarvoor gaat doen.

16. Portfolio

Verwerk de correcties in je eindversie. Bewaar deze Prépablog en je eerste, tweede versie en eindversie in je schrijfmap; deze helpen je bij je volgende schrijfoopdrachten.